

KLEPISKO, BOJOWISKO, TOK (na Rusi). F. *aire*. N. *Dreschenne*, *Tenne*.

Tło pospolite, na którem zboże cepami wymłacają, robi się z gliny, piasku i plew zbożowych.

POSADZKA.

Drewniana i kamienna:

P. drewniana, F. *parquet*, wysadzenie powierzchniowe tła tablicami z drzewa twardego. Każda osobna posadzki takiej tablica *tuflą*, *stolnicą* się zowie, F. *feuille de parquet*.

P. kamienna, F. *carrelage*, wysadzenie powierzchniowe tła tablicami rodzinnego albo z sztucznego kamienia. Każdą osobną takiej posadzki tablicę, *plytą* albo *kostkowicą* nazywaćby można zowią jednak także *posadzką*. I. *kostkavica*, Ł. *abacus* (Stul.). F. *carreau*, bo to jest pewne kamienne kwadratowe wieko, tablica.

U Rzymian starych posadzki kamiennej te rodzaje w używaniu były: „*sectilia* posadzka drobna wytworna, *tesselata*, kwadratowa; *spica testacea*, wydana na storcz i ukośnie kładziona; *favies* posadzka sześciograniasta,” (Lind.).

IX. Wyrazy ściągające się do więzby i krycia dachów.

*DACH, KRYT, POKROWA, CHOCHOŁ. I. *krow*, *pokrow*, *krowlja*, (Stul.). C. *krow*, *kryt*. Ł. *tectum*. F. *comble*. N. *Gedeck*, (Weles. et Palk.). *Dach*, *Tach*.

Dach powstaje z dwóch istotnych swych części:

wieżby i krycia, które razem stanowią wierzch i pokrywę budowli. Wieżba bądźto jest z kamienia, drzewa albo żelaza, służy do osadzenia płaszczyn pochyłych *krycia*, które zowią się *połaciami* dachu.

„*Szczyt*, dach,” (Lind.).

„*Kryt*, (Aigner).

„*Chochół*, Ł. *culmen, tectum*,” (Mącz.).

Wyraz ten ostatni pochodzenia ruskiego, znaczy właściwie *czuprynę*, *czub* na głowie; wszelako, gdy już jest zaciągnięty do mowy polskiej jako wyraz ciesliczy mógłby się nadać do nazywania takich tylko dachów, które są ostro zakończone, jak na dzwonnicach i tym podobnych wieżach.

„Zamiast niemieckiego używaniem aż nadto utartego wyrazu *dach*, czyby nie można powoli wprowadzić ten słowiański, *pokrowa*; odpowiada polskim: *pokrycie, zaszczyconie, obrona*.”

DACH SZCZYTOWY, DWUPOŁY, DWUOKAPOWY. Ł. *tectum displuvium, pectinatum*. F. *à deux égoûts, à deux versants, comble à pignon*. N. *Satteldach, Giebeldach*.

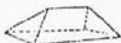
Dach na dwa okapy, o dwóch połaciach, z obu stron zamknięty ścianami trójkątnymi, które się *szczytami* zowią.

DACH PÓLSZCZYTOWY, JEDNÓPOŁY, JEDNÓOKAPOWY, POJEDYNCZY, PULPITOWY. F. *comble à pente, appentis*. N. *Tuschendach, Pulldach*.

Dach, u którego jedna krokiew' do pionu ze ścianą jest ustawiona.

DACH NAMIOTOWY, WIEŁOPOŁY, WIEŁOOKAPOWY. Ł. *tectum testudinatum*. F. *comble à croupe*. N. *Zelldach*, *Walmdach*.

Dach mający trzy, cztery i więcej połaci stoczystych.

DACH STOŻKOWY, WKOŁOOKAPOWY. F. *comble conique*.

Dach postaci ostrokątowej.

SZCZYT, ŚCIANA SZCZYTOWA. C. *lomenice*, *ssjt* (szczyt). Ł. *fastigium frontispicium* (Palk). *ssjt*. *hlawiny*, *próczelj* (przyczółek), *lomenice frontispicium*, (Dobr). Ł. *fastigium*. F. *pignon*. N. *Giebel*.

Jestto trójkątne przedłużenie ściany sięgające brzegów dachu.

„Szczyt jest ściana poprzeczna kłincem równo z dachem wypuszczone, poddasze zakrywająca. Bierze się także *szczyt* za sam grzbiet dachu,” (m. W.). Słowem *szczyt* niby tarcza, zasłona poddasza i w tem rozumieniu jedynie używany byćby powinien.

PRZYZCÓŁEK, CZOŁO, CZOŁONA. Ł. *frontispicium* F. *fronton*. N. *Vorgiebel*.

„Przyczółek, przodkowy szczyt domu,” (Lind.).

„Przyczółek, szczyt,” (Rog.).

„Czoło, czołona,” (Aigner.).

OTOCZYNA, POLE PRZYZCÓŁKA. Ł. *tympanum*. W. *tamburo*. F. *tympan*. N. *Giebelsfeld*.

Miejsce trójkątne w przyczółku budowli, otoczone wydatnym krajnikiem.

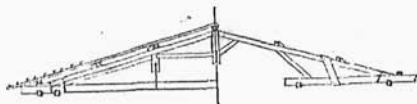
WIEŻBA, WIAZANIE. F. *carcasse d'un toit*.

Rusztowanie wszelkie czyli łoże niejaki, na którym leży pokrycie dachu.

„Wiązanie dachowe, jako krokwy, jętki, i t. p.”
(m. W.).

WIĄZAR, WIĄZAREK, WIĄZACZ. Ł. *tetrium*, (Rondelet).
W. *terzara*, *castalderia*, (Penth.). F. *ferme*. N. *Binder*.

Wiązanie złożone z dwóch krokwi po końcach jednej belki oprawionych, i wszystkich posiłkujących je części.

Albo raczej para
krokwi z całym we-

wnętrznem ich wiązaniem.

WIESZAR, WIESZAREK. N. *Hangewerk*.

Szczególny wiazar, w którym belka zawieszona jest na krokwiach za pośrednictwem stojców albo kleszczy.

POWAŁA WIĘŻBY, KRATA. Ł. *eschora*. F. *base*, *grille*.
N. *Schwellenwerk*.

Wiązanie kraciaste, które się robi dla dania posady dachom więźby drewnianej.

PODKŁADZINA, PODWALINKA, PŁATWA, MURŁAT. R. *stien-nyj leżeń*. F. *plateforme*. N. *Mauerlatte*.

Tramiki położone wzdłuż ściany, na których spoczywają belki należące do powały dachowej.

„W ścianach murowanych zowią się murłatami, w drewnianych zaś płatwami.”

Wszakże to rozróżnienie nie jest trafne: gdyż *płatwa* równie pochodzić może od francuzkiego *plateforme*, jak *murłat* od niemieckiego *Mauerlatte*.
A przeto we wszystkich zdarzeniach, drzewo takie

za podkładkę służące, możnaby dobrze nazwać *podwalinką* albo *podkładziną*.

„Podwalinami, podwalinkami, w budowaniu są wszystkie te drzewa, które za fundament są położone, a są grubsze od ścian które trzymają,” (m. W.).

JĘTA, JĘTKA, PŁATWA. I. *roznica* (różnica), (Stul.). Ł. *transtrum*. F. *entrait, tirant*. N. *Dachbalken, Querbalken*.

Belka dachowa, w której po końcach osadzają się spodki obudwóch krokwi.

„Podciąg, *Ocap* u cieśli jest drzewo w wiązaniu, które *banty* trzyma, niektórzy zowią *Jętka*,” (m. W.).

„W stodółach nad klepiskiem mają być zasłane *jętki* na zboże niedosyc sucho zwiezione,” (Kluk. u Lind.).

Jęta, Jętka, (etym. *jąć, wjąć*, chwyciwszy trzymać). Te obadwa polskie wyrazy najwłaściwszemi być się widzą do nazwania tego, co francuzi zowią *entrait, tirant*: raz że odpowiadają należycie przeznaczeniu tej części wiązania, a potem że już są używane i w temże samem podobno znaczeniu. Wprawdzie używany z nich jest tylko jeden zdrobniałego zakończenia, *jętka*, lecz może też być do większej i znakomitszej roboty użyty *jęta*, tak, jak jest *piętka, pięta*.

„Balki, Bontramy,” (Sierak.).

„Płatwa,” (Mącz.).

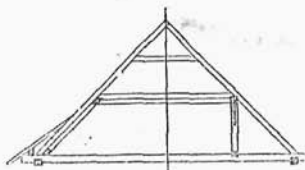
KROKIEW', KROKWA, KROKWA. C. *krokiew*, (Palk.). R. *stropilo, lehel*. Ł. *cantherium*. F. *arbalétrier*. N. *Sparren*.

Każdy z dwóch długich a cienkich tramików na podobieństwo ramion litery A *krok* formujących.

PODKROKIEW'. F. *faux arbalétrier*.

Pod krokwią dla jej wzmocnienia dana połówiczna krokiew.

ROZPORA, PAS, BANT. Ł. *transversarius, transtillum*. W. *travicello, traverso*. F. *faux-entrait, entrait retroussé*. N. *Riegel, Kiehlbalken*.

Tramik poprzeczny od krokwi do krokwi idący, tak jak w literze A poziome przekreślenie. Jętka ujmuje i ściąga krokwie, a rozpora

uginające się odpycha.

Ztąd też i nazwisko F. *faux-entrait*.

GRZĘDA, ROZPORA WYŻSZA. F. *petit faux-entrait*. N. *Hahn-balken*.

Mniejsza i wyżej nad pierwszą położona rozpora, nazywa się czasami z niemiecka *Hahn-balken*; jakoby *kurową grzędą*. Ztąd przysłowie:

„daj kurowi grzędę on chce wiezy.”

STOLEC DACHOWY. C. *stolec krowu*, (Dobr.). N. *Dachstuhl*.

Znaczy pewną część więźby dachowej złożoną z *pasów, opasek, ław i słupków*. Na niej wspierają się krokwie, ztąd też dachem stolcowym każdy ten dach zwiemy, do którego więźby *stolec* wchodzi.

PAS STOLCOWY, BANT, ROZPORA STOLCOWA. N. *Spannriegel*.

Jestto rozpora łącząca opaski, która pod rozpórą krokwi tuż się znajduje. „*Szpanrygiel* leży pod *kiehlbalken*,” (Roug.).

OPASKA. F. *semelle*. N. *Dachstuhlsette*, (Pent.).

Podkładzina na wierzchach słupców stolcowych pod rozporami krokwi wzdłuż dana.

SŁUP, SŁUPEK, SZTYBER. N. *Dachstuhlssäule*.

Słupek wchodzący do składu dachowego stolca
Jest:

S. stojący, czyli pionowy, podług krokwi.

S. leżący czyli ukośny.

Słupców wierzchołki związane są opaską, a ich
spodki stoją w ławie osadzone.

ŁAWA, PODWALINA STOLCOWA. F. *semelle*, (Penth.). N.
Dachstuhlschwelle.

Jestto podwalina równoległa do opaski, w której
są utkwione spodki słupków stalcowych.

„Ława,” (Sierak.).

„Sztybry, które unoszą opaskę, stoją na podwa-
linie,” (Roug.).

PRZYPUSNICA, PRZYSUWNICZKA. F. *coyer, coyau*. N. *Auf-
schöbling, Knagen*.

Kliny długie do wierzchu krokwi przybite, dla
nadania im potrzebnej spławistości.

„Przypustnia, zowią także przysównia,” (Kubic.).

„Przysowniczki, są kliny długie do krokiew’ przy-
bite, aż za ścianę wychodzące, na których obdach
leży, F. *coyau*,” (m. W.).

STORCZYK, STOJEC, SŁUPIEC WISZĄCY. I. *grèda od naku-
pja, stup, temelj*, (Stul.). Ł. *columen, arrectaria*. W.
puntello, monaco, colmello. F. *pointal, poignon*. N.
Dachspitze, Giebelspitze.

Słupek wtrącony pomiędzy krokwie, albo pomię-
dzy rozporą i podkrokwia zawieszony, a przeto
służy do zawieszenia jęty na krokwiach.

„Słupiec w wiązaniu drzewa co od wierzchu kro-
kwy do płatew, albo do belek idzie *arrectaria*,”
(Mącz.).

„*Arrectaria*, słupiec, kleszcze,” (Knap.).

„*Arrectarius*, podniesiona deszczka, która zwłaszcza prosto stoi,” (Mącz.). Właśnie to będzie:

S. czyli stojec kleszczowaty, F. *poignon moisé*, z dwóch deszczek złożony.

„*Arrigere*, podnieść, nastorczyć.”

S. poboczny, F. *faux poignon*.

Na boku środkowego pomiędzy rozporą i podkrokwia utkwiony, to jest mimo środka leżący.

KLESZCZE. Ł. *arrectaria*. F. *moisé*.

Półczyny, deszczki albo tramiki po dwa razem sposobem kleszczów obejmujące i wiążące inne drzewo.

Kleszcze w wieszarkach użyte bywają w miejscu stojców, albo mieczów.

ZASTRZAŁ. Ł. *capreolus*. W. *chiave*. F. *contre-fiches, jambe de force*. N. *Strebeband*.

Jestto sztuka drzewa ukośna jednym końcem w poziomej utkwiona, drugim wspierająca wierzchnią.

Zastrzał pochodzi od zastrzęgnąć, zastrzemić, utkwić, uwiąznąć, „*grot utkwiony, zastrzał*.” Wyraz francuzki *arbaletrier*, azaliż nie takie ma pochodzenie?

„*Zastrzał* w budowaniu słup, albo drzewo lub kamień do umocnienia budowania,” (Włod.).

„*Sperunk*”? (chyba od spierać) „budowniczy zastrzał, podpora w budowaniu, murowaniu, *sprys*,” (Włod.).

MIECZ, MIECZYK, ROSOSZKA, WIDLICA. C. *meczik*, (Dobr.).

R. *podkos*. Ł. *capreolus*. F. *esseliers, gousset*. N. *Trageband, Stütze*.

Od słupa do góry ukośny zastrzał, podpierający i razem wiążący, i tem się różni od zastrzału.

Jestto zastrzał od ściany lub słupa dany, do podparcia i związania z nim poziomej na jego wierzchołku leżącej belki. Gdy jest przydłuższy zowie się mieczunkiem, F. *lien, litre, esselier*.

„Capreolus, *rososzka, widetka* albo *widlica*,” (Mącz.).

JGLICA, TRZPIEŃ WISZĄCY. F. *aiguille pendante*.

Jestto tramik przedziurawiony i zawieszony górnym końcem na przetyczce, przedziergniętej pomiędzy dwoma storezykami, dwóch społem czyli cetnem postawionych wiążarków; dolnym zaś końcem podobnie zawieszone, utrzymuje na sobie obiedwie ich jętki.

PODSTÓPEK KROKWI, SZTYCH. F. *blochet*. N. *Stichbalken, Stichbrette*.

Krótką belką, albo dwa dyle sposobem kleszczy pod końcem czyli stopą krokwi w miejscu jętki użyte.

„Sztych, Sztychy,” (Sier. Roug.).

LEŻEŃ, nie. Ł. *templa*. F. *pannes*. N. *Dachfette*.

Leżnie są tramiki spore jak krokwie i na nich w poprzek rzędem leżące.

„Lezeń, człowiek próżniak, leniwiec,” (Lind.), toż samo znaczy Ł. *pinguis*, N. *Fett*.

KUŁAK, PODSTAWKA. R. *babka*. F. *chantignole, tasseau*.

Kawałek drzewa kliniasto sciosany, do krokwi z wierzchu przybity, służy za wsparcie leżniom.

Kułak (*tasseau*) jestto nazwisko od cieślów litewskich słyszane.

KROKIEWKI. Ł. *asseres*. W. *assicelle*. F. *chevrons*. N. *Latten*.

Krokwie powtórne cieńsze, po wierzchu leżniów

w poprzek, a równolegle względem głównych krokwi, tylko że gęściej kładzione.

SZLEMIE, PODŁUŻKA GRZBIETOWA. I. *scjemme, tljemme*, (Stul.). Ł. *trabs culminis*. F. *fallage, sous-faîte*. N. *Forstbalken*.

Tramik poziomy na grzbiecie dachu położony, który albo służy za osadę wierzchołkom krokwi, albo też na połączonych z sobą krokwiach wspiera się sposobem innych leźniów.

„Szlemie, drąg prasowy, drąg u miecha kowalskiego, drąg poziomy w młynach końskich,” (Lind.).

„Szlemie najwyższa krokiew’ daszna,” (Lind.).

„Sochy w stodole utrzymują Szlemie,” (Sierak.).

„Podłużka w dachu, tram na wierzchu krokiew,” (Lind.).

KROKIEW’ ŻŁOBIASTA. F. *noulet*. N. *Kehlsparren*.

Krokiew’ która się znajduje pod wpadłą krawędzią dwóch połaci dachowych.

NAROŻNICA, KROKIEW’ NAROŻNA, ROGOWNIK. C. *slémie, slemeno*, (Dobr.). F. *arétier*. N. *Gratsparren*.

Krokiew’ rogowa największa w dachu namiotowym, która znajduje się pod wydatną krawędzią dwóch zbiegających się połaci.

Rogownik u pospólstwa na Rusi.

RZESZOT DACHOWY, KLAT.

Krata z łąt albo drabiastu pod krycie dachu przygotowana.

„Łaty, do których się gonty przybijają albo na których dachówki piętką zaczepione wiszą,” (m. W.).

KRYĆBA, KRYCIE, POKRYCIE. C. *krow, kryt*. Ł. *tectum, tegumen*. F. *couverture d’un comble*. N. *Gedeck*.

To z czego się uściela stoczysta połać dachu.

Itak, krycie jest:

Gontowe,

Słomiane,

Blaszane, i t. d.

Kryćba jak jest więźba.

ac. F. *versant, pan d'un comble*. N. *Dachseite*.

Powierzchnia dachu po której woda spływa.

„Te powierzchnie stoczyste nazywane są od ludu *połacie*, od niektórych *plachty*,” (Kubic.).

Połać, F. *pan*, N. *Seite*, w ogólności znaczy jedną stronę czyli ścianę rzeczy, która ich ma dwie i więcej. I tak mówi się *połać ulicy*, *połać* czyli *poleć stoniny*, *połać dachu*.

BIET, WILCZEK. F. *fatte*. N. *Forst*.

Wierzchnia pozioma, krawędź dachu, gdzie się schodzą razem obiedwie strony jego. Francuzkie *croupe*, oznacza każdą pochyłą krawędź dachu.

Wilczek, prowincjonalny litewski wyraz.

DK, ŁOTOCZEK DASZNY, ŚCIEK DACHOWY. Ł. *colliquiae*.

W. *collatura del'acqua*. F. *noue*. N. *Kehlrinne*.

Tworzą go każde dwie połacie pod kątem wpadłym zbiegające się.

Że *łotok* w obszernem rozumieniu rynną znaczy o tem wątpliwości mieć nie można; ale że już rynną, z niemiecka, nazywamy rowek wzdłuż brzegu połaci idący na zgromadzenie wody w jedno miejsce, możemy tedy zgodzić się dla różnicy, *łotokiem* nazywać F. *noue*, a rynną F. *gouttière*.

Łotok, *łotoczek*, znaczy podziśdzień jak dawniej wszelką rynną; jakoż *łotoki* we młynie, są to rynny po których woda na koła spada. Kryć dranicami

w łotoki, jestto osadzać końce dranic w rynnie drewnianej. Ulica w Wilnie Łotoczek, bierze nazwisko od ścieku miejskiego, który wzdłuż niej do rzeczki Wilenki przechodził.

OKAP, OBDACH. C. odkap, (Dobr.). Ł. *suggrunda*, *stillicidium*. W. *scolo*, (Penth.). F. *égout*, *toiture*. N. *Dachtraufe*.

Brzeg dachu czyli kraniec jego nad ścianę wydający, po którym woda ścieka.

Wyskok dachu aby woda nie ściekała po ścianach budowli, i aby uczynić wygodne około niej przejście podczas deszczu.

„Obdach jest dach wypuszczony za ściany, inaczej okap, Ł. *suggrunda*,” (m. M.).

ZASTRZESZE.

Jestto brzeg strzechy słomianej wychodzący za ściany czyli jej okap.

RYNNA (przy okapie). F. *gouttière*. N. *Dachrinne*.

Rowek z blachy, a nawet kamienny albo drewniany w takimże krajniku żłobek, który zgromadza wodę z dachu płynącą i do lejka przelewa.

LEJEK RYNNIANY. F. *cuvette*.

Naczynie postaci lejka przy niższym końcu rynny, albo raczej rozszerzony wierzch blaszanej rury, która wodę na dół sprowadza.

RURA RYNNIANA. F. *canon de gouttière*. N. *Dachröhre*.

Która wodę z rynny na dół spławia.

STRZECHA, POSZYCIE, CHOCHOŁ. Ł. *culmen*, *tectum stramineum*, (Volk.). F. *tois en chaume*.

Strzecha dziś u nas znaczy słomianą tylko pokrowę budowli, dawniej jednak wyraz ten obszerniejsze mógł mieć znaczenie; gdyż jest podziśdzień w języku czeskim: l-ód *strecha*, *krow*, Ł. *tectum*, N.

Tach. 2-re *strecha słomiana, strecha gontowa, strzecha deskowa*, (Palk.).

„*Poszycie*, Ł. *culmen, tectum stramineum*,” (Volk.).

„*Strzecha*, jest obdach słomiany,” (m. W.).

„*Poszycie*, jest dach słomą kryty,” (m. W.).

„*Chochół*, *culmen*,” (Mącz.).

Strzecha pod łopatę kryta, ma słomę grubszemi końcami, czyli komlem w dół obróconą. Strzecha zaś snopkami albo kulikami kryta, ma słomę przeciwnie tamtej odwróconą.

KALENICA.

Słoma, lub raczej jej snopki maczane w glinie, do poszycia strzechy używane, pochodzi od *kał*, błoto gliniaste, *kałać* ubłocić, pomazać.

„*Poszycie kalenicami*, czyli snopkami maczanymi w glinie,” (Budow. Ziemi.).

GONT. I. *cjepotnica, skritja, trisetica* (trzaski), *triskotini*, (Stul.). C. *hont*, (Palk.), *zsindeł*, (Dobr.). Ł. *scandula*. F. *échandole*. N. *Schindel*.

Deszczułka do krycia budowli, wyszczerpana i ostrugana z drzewa sosnowego albo jodły. Jeden jej brzeg zowie się ostrzem, a drugi tyłcem; w tyłcu ma wydrożony rowek.

SKUDŁO, SZKUDŁO. Ł. *asser*. F. *bardeau*. N. *Schindel*.

Różnica jest między gontem a skudłem: skudły niedrożone pospolicie dębowe bywają, (Lind.).

„*Assis et assamentum* skudły albo gonty,” (Mącz.).

DRANICA. Ł. *scandula*.

Ze szczepkiego drzewa darta do krycia deszczułka niegładka jak łuczywo, szeroka około 8 cali, długa około 2½ łokcia.

DACHÓWKA. C. *kridlica*. R. *czerepica*. Ł. *tegula*. F. *tuile*. N. *Dachziegel*.

Z gliny wybornej szczególnie wypalona i do krycia przeznaczona cegła. Dachówka jest wieloraka:

Karpiówka czyli płaska i

Rzymska.

Francuzka.

Holenderska; wszystkie te trzy ostatnie są żłobiaste.

Dachówkę rzymską, i każdą rynienkę dla ścieku wody formującą, Ł. *tegula hamata* (*), my ło to czkiem zowiemy. Dachówkę służącą do przykrycia brzegów pierwszej, Ł. *tegula imbricata*, gąsiorkiem zdało się nazwać, dla różnicy od większej a zkadinał całkiem jej podobnej, która służy tylko do przykrycia krawędzi dachu i *gąsiorem* się zowie.

„Dachówki żłobiaste dla powieszenia na łątach mają z pod spodu *piętkę*.”

GĄSIOR. F. *tuile faitière*.

Dachówka wypukła do nakrycia innych na grzbiecie i po krawędziach dachu służąca.

„Dachówek wyginanych naróżnice są gąsiorzy,” (Kluk.).

Ztąd ich takie nazwisko, iż miewają na szerszym końcu, snadź dla ozdoby, udziałane szyje z głowami na wzór gęsiny.

Krydlica. Każdą cząstkową sztukę do krycia da-

(*) *Hamata* od *hama*, piętką, kruk, łebek, którym się zaczyna na łątach.

chu służącą, bądźto jest kamienna, bądź drewniana, nazywamy krydlicą; którego to ogólnego wyrazu mamy potrzebę w ogólnej też składni architektonicznej.

STRZECHARZ, POKRYWACZ. C. *pokrowacz*. R. *krowelszczyk*.
N. *Dachdecker*.

Rzemieślnik pokrywający dachy.

STRZECHAŁKA, ŁOPATA.

 Deszczulka karbowana z rękojescią, potrzebna do pobijania i równania słomy kryjąc nią strzechę.

X. Wyrazy ściągające się do podpór, a osobliwie do słupów i całego porządku.

PODPORA. C. *zadierzenie*. Ł. *fultura*. W. *puntello*. F. *soutien*, *support*.

Rzecz wszelka do podparcia służąca.

SŁUP, FILAR. I. *słup*, *podpor*, *stolp*, (Stul.). Ł. *columna*, *pila*. F. *soutien isolé*, *pilier*. N. *Pfeiler*.

„*Columna* albo słup, albo filar z całego kamienia, *pila vero* z wielu kamienia murowany słup,” (Mącz.).

KOLUMNĄ, SŁUP OKRĄGŁY, SŁUP. Ł. *columna*, F. *colonne*. N. *Säule*.

● Słup okrągły, którego wysokość w pewnym jest stosunku ze średnicą dolnej podstawy.

SŁUP CZWOROKRANNY. I. *csetverakrajni słup*, (Stul.). Ł. *columna quadrata*. F. *pilastre*. N. *Pfeiler*.

□ Odosobniony czworogranny słup, mający także wysokość w pewnym do podstawy stosunku.

NAROŻNIK, PŁASKOSŁUP. Ł. *anta*. W. *mezzopilastro*. F. *pilastre engagé*. N. *Eckhandpfeiler*.

Czworogranny narożny ścienny słup, albo wzdłuż ściany pomiędzy jej otworami uwięzły, w tym razie ma tylko jedno, dwa lub trzy grana zewnątrz widziane.

Na końcach ścian wybiegających, więzy pionowe właściwie poprzecznicę, Ł. *antes*, zowiemy.

WĘGAR, PRZYSTAWA. Ł. *parastata*. F. *pied-droit*. N. *Wiedertlage*, *Nebenpfeiler*.

W ogólności znaczy *podwój*; w szczególności podwoje, utrzymujące na sobie końce sklepionego łuku.

„Są to w istocie filary, którym w budownictwie polskiem dano nazwisko *węgarów*, jako i tym wszystkim, które są koło drzwi, okien i jakichkolwiek otworów,” (Sierak. Architek.).

Podwoje utrzymujące na sobie arkady *węgarami* się zowią. F. *pied-droit d'une arcade*.

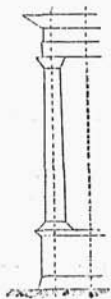
„Węgar, podwój, Crn. *wangar*, Ł. *postis*, N. *Thürpfosten*,” (Lind.).

„Przystawa jest każda podpora, słup np., pilastr albo filar, albo jakikolwiek kamień nakształt pilastru wyrobiony i do kolumny dla pomocy dźwignia ciężaru przystawiony. Pospolicie się bierze za *podwój*, to jest za słup, który w bramach z kolumną spojony stojąc, podpira kosz sklepienia nad bramą

lub drzwiami będącego; Ł. *parastata*, F. *parastate*, *épidimes*," (m. W.).

PORZĄDEK ARCHITEKTONICZNY. Ł. *genus, ordo architectonicum*. F. *ordre d'architecture*. N. *Ordnung*.

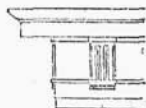

Porządkiem architektonicznym nawiąaliśmy zwać układ szczególny okrągłych albo czworogrannych słupów, oraz więzów, któremi są połączone, i podwaliny lub podnóża, na których stoją. Trzy są porządki podług Witruwiusza: dorycki, joński, koryncki, a podług późniejszych pięć następujących: dorycki, tokański, rzymski, joński, koryncki, a nawet i szósty składany.

Porządek słupowy powstaje z trzech głównych części, rozmiaranych połowami dolnej średnicy słupa: *brusowania, słupa i podnóża albo podwaliny*.

BRUSOWANIE, BIERZMOWANIE, TRAMOWANIE, BELKOWANIE. Ł. *trabeatio*. W. *intavalato*. F. *entablement*. N. *Gebälk*.

Jestto rzeczywiście utwierdzenie i powiązanie wierzehne rzędem stojących słupów, albo też wierzeh ścianę kończący. To wiązanie składa się: z *brusa głównego*, z *nadbrusia*, albo *średnika*, i *krajinika* czyli *gzymsu*. *Tramowanie* lub *Bierzmowanie* właściwie tłómacząc

wyraz łaciński *trabeatio* rzecz z drzewa dobrze oznacza. *Brusowanie* zaś od wyrazu *brus*, we wszystkich przypadkach: czy jest z drzewa lub kamienia, czy na słupach lub ścianie leży, lepiej rzeczy odpowiada.

„Belkowanie dzieli się na trzy części: *nadslupie*, które balki wyraża, *tablica i xems*,” (m. W.).

„*Tramowanie*, z tramów wiązanie,” (Knap.).

BIERZMO, TRAMA, NADSLUPIE. I. *gornji prag*, (Stul.). F. *architrave*. N. *Unterbalken, Bindebalken*.

Gruba jedna belka albo z kilku oddzielnych złożona, raczej kamienny brzus bezpośrednio na głowicach słupów leżący.

„*Nadslupie*, które balki wyraża, Ł. *epistylum*, F. *architrave*,” (m. W.).

„*Nadslupie*, dobrze się godzi, gdy brzus, który oznacza rzeczywiście na słupie leży; ale gdy na ciąglej spoczywa ścianie, nie jest właściwe.”

„*Trama Architraw*,” (Bud. Ziem.).

Architraw od grec. *archi*, arcy, i łac. *trabs* brzus, bierzmo, tram.

W brusie głównym kamiennym bywają ustępy pionowe, nadające mu w poprzecznym przecięciu postać trapeza w górze rozszerzonego a przez to moc większą; ustępy te zowią się *pasdami*.

PASMO, PRĘGA. Ł. *fascia*. W. *fascia*. F. *face, bande*. N. *Streifen*.

W architrawie nazywamy *pasdami* części na które się wzdłuż podziela, i jest:

Pasmo górne, *fascia prima*.

P. średnie, *fascia secunda*.

P. dolne, f. *tertia*.

W porządkach niższych dzieli się pospolicie na dwa pasma, w porządkach wyższych na trzy, jedno nad drugim wystające.

„*Pasmo fascia*,” (Aigner.).

„*Pasmo pręga*.”

NADBRUSIE, ŚREDNIK, ZWIERZYNIEC, PAS. Ł. *zoophorus*.
W. *fregio*. F. *frise*, *zoophore*. N. *Fries*, *Borten*.

Środkowa gładka albo przyozdobiona część brusowania, pomiędzy brusem głównym a krajnikiem leżąca.

„*Środobelk*,” (Bud. Ziem.).

„*Tablica*, *strefa*, *zwierzyniec*, F. *zoophore*, *frise*,”
(m. W.).

W pasie brusowania porządku rzymskiego i doryckiego, zwykle wyobrażamy tramowice pokryte jakoby deszczułkami, które *tryglify* zowią.

TRÓJWRĘBKİ, TRYGLIFY. Ł. *triglyphus*. F. *triglyph*.

Deszczułki w pierwiastkach drewniane, potem z kamienia naśladowane, z dwoma całemi i jednym po połowie na brzegach pionowych rówkami czyli wrębkami po grecku *glyphis*.

„*Trójwręby*, albo *triglify* są lochowania potrójne w kapitelu słupów doryckich,” (m. W.).

PRZERWA, MIĘDZYTRAMIE. Ł. *metopa*, *intertignium*. F. *metope*. N. *Zwischentiefe*.

Pomiędzy *trójwrębkami*, albo *trawalicami* wolne od nich miejsce.

„*Przerwa*, Ł. *metopa*, F. *metope*, jest ściana między kolumnami albo między *trójwrębkami*,” (m. W.).

KRAJNIK, WIENIEC, GZYMIS, XEMS. Ł. *cornix*. F. *corniche*. N. *Gesims*.

W porządku słupowym jest to brzeg stropu, znacznie naprzód średnika wybiegający, złożony z ustępów czyli osobnych członków, które w nim mimo wielkiej różnorodności, do trzech głównych układów zawsze sprowadzić się dają:

Uciosu górnego,
Wieńca, i

Uciosu dolnego. *Uciosem* w kra-
niku, F. *cymaise*, zowiemy nagle stopniowanie dro-
bnych i bujnych, krzywych i prostokreślnych jego
członków. Te które leżą nad *wieńcem* i służą do
odrzućania wody, okapem albo *uciosem górnym*
zowiemy, F. *cymaise superieure*; te zaś które leżą
pod wieńcem i służą mu rzeczywiście za niejaki
wsparcie i pomoc do utrzymania się przy znacznej
wystałości, *uciosem dolnym*, F. *cymaise inferieure*,
albo *podpierającym* nazywamy.

Krajnik jako więz po więzchu ścian leżący, opi-
sany jest jeszcze pomiędzy więzami ściennemi.

TRZON, GŁÓWNIA SŁUPA. I. *korjen*, *kocsan* (koczan),
tårst, *vreteno* od *stupa*, (Stul.). Ł. *scapus*. W. *fusto*.
F. *fût*.

Środkowa część kolumny bez podstawy i głowicy.
„Głównia słupa” (Sierak.).

„Głównia” (m. W.). Jak jest głównia u miecza,
wszelako lepiej *trzon* niż *głównia*, która w języku
rozliczne już ma a wcale różne znaczenia.

GŁOWICA, MAKOWICA, KAPITEL. C. *makovice*, (Palk. Dobr.)
I. *vårh*, *glavica*, *glavicsica*, (Stul.). Ł. *capitellum*.
F. *chapiteau*. N. *Knauf*.

Rozszerzony wierzch słupa niekiedy rzeźbą przy-
ozdobiony.

„Głowica, capitellum,” (Rog.).

„Głowica, capitellum,” (Volk.).

„Makowica, kapitel,” (Lind.).

„Capitellum, gałka na słupie, *epistylion*, *graecae*,” (Mącz.).

„*Głowica, makowica, nagłówek*,” (m. W.).

Nagłówek niedobrze: bo już znaczy Ł. *capistrum* uździenica, i niedobrze rzecz oddaje; gdyż to jest głowa słupa a nie jej przybranie. Makowica ma już u nas i Czechów powszechniejsze znaczenie, a przeto głowica najwłaściwszem być się widzi. Głowica składa się zwykle z *wieka, toku* lub *toczenicy*, i *szyi*.

WIEKO. I. *kostkavica, postavec*. Ł. *abacus*. F. *tailloire*. N. *Abacus, Platte*.

Wierzchnia tablica w głowicy słupa każdego z pięciu porządków.

TOCZENICA, TOK, SPÓDEK WIEKA. Ł. *echinus*, W. *uovolo*. F. *ove, échine*. N. *Wulst*.

Część toczona, która pod wiekiem bezpośrednio leży. „W słupach zaś graniastych, graniastą jest i zowie się *spodkiem wieka*.”

„Uczył dwa słupy, dwie *toczenice*, które otaczały około dwie kapitele na słupach,” (Leop.).

SZYJA. I. *stupni ogàrtinek*, (Stul.). Ł. *hypotrachelium*. W. *colarino*. F. *col, colerin, gorge, gorgerin*. N. *Säulenhals*.

Część kapitelu liściem przyozdobiona, albo gładka jakby przedłużenie trzonu słupowego.

„*Szyja głowicy* albo kapitelu,” (m. W.).

PODSTAWA, PODSTAWEK, STOPA. I. *podstàva, podstavàk*. (Stul.). Ł. *basis, spira*.

(Stul.)

Część z dołu przydana trzonowi słupa z kręgów toczonych i czworokątnego podstawka złożona.

„*Basis noga* albo *fundament* grunt słupa, który na ziemi stoi,” (Mącz.).

„Noga słupa,” (m. W.).

Ł. *spira*, krąglica część toczona podstawy; zaś
Ł. *plinthus*, kostkowica podkładka czworogran-
na podstawę kończąca.

PODNOŻE, PODSŁUPIE. I. *podslupie*, (Stul.). Ł. *stylobata*.
F. *piedestal*. N. *Säulenstuhl*.

Czworogranny niski słup za podstawę
okrągłemu dany, składa się:

Z wieka krajnika, xemsiku, Ł.
coronix, F. *corniche*, który jest pokrywą
kłódki środkowej;

z podkładu, podstawy, Ł. *basis*, F. *base*, i
z czworokątnej gładkiej pomiędzy niemi umie-
szczonej bryły, którą średnikiem, kłocem,
kłódką zowią, Ł. *truncus*, F. *dé, dez*.

„Podslupie stylobata,” (Rog.).

„Pokład albo baza,” (X. K. Wyrwicz).

PODVALINA, POSADA, PRZYZIOMEK. I. *trup słupny* (trep
słupowy), (Stul.). Ł. *stereobata*. W. *orlo, zocolo, ba-*
samento. F. *soubassement continu, socle*. N. *Grund-*
mauer, Untersatz.

Część kamiennej ściany bezpośrednio nad ziemię
po tło budowli wzniesiona.

„Podwalina znaczy nisko po nad ziemię wzno-
szącą się ścianę, na której stoją słupy lub inna
ściana.”

„Słupy stoją na podwalinach krwaworubino-
wych,” (Lesz. u Lind.).

„Podszwa w budowaniu vel podwalina,” (Knap.).
Posada, Przyziomek,” (Czaki).